

УДК:338.43:658 (477.41/.42)

Микитюк В. М., к.е.н., професор[©], Данкевич В.Є., аспірант*
Житомирський національний агроекологічний університет

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ СТРУКТУРИ СКОТАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вивчено та проаналізовано сучасні форми організації виробництва у скотарських підприємствах. Досліджено перспективи розвитку галузі тваринництва у Житомирській області. Запропоновано економіко-математичні моделі для оптимізації виробничої структури скотарських підприємств.

Ключові слова: скотарські підприємства, форми організації виробництва, виробнича структура, спеціалізація, концентрація, кооперація, диверсифікація, економіко-математичне моделювання.

Постановка проблеми. У зв'язку із значним скороченням поголів'я ВРХ та зниженням продуктивності тварин важливо раціонально організувати виробничий процес у скотарських господарствах. З-поміж чинників розвитку галузей аграрного сектора економіки організація виробництва – один з найважливіших факторів пристосованості до умов господарювання. Наразі актуальним є мобільність виробництва та можливість його швидкої адаптації до ринкового середовища. Від оптимальної організації виробництва у скотарських підприємствах залежить конкурентоспроможність товаровиробників та перспективи подальшої діяльності.

В умовах трансформації виробничої структури сільськогосподарських підприємств недостатньо вивчено сутність, механізми і особливості адаптації товаровиробників до ринкових умов господарювання. Необхідні нові підходи щодо оптимізації виробничої структури, обґрунтування перспектив розвитку скотарства в умовах функціонування різних форм господарювання та з урахуванням можливостей регіону. Ринкові відносини вимагають перегляду теоретичних понять, пошуку нових підходів до управління та планування сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень. В економічній науці значна увага вітчизняних і зарубіжних науковців спрямована на обґрунтування перспективних форм господарювання та раціональної організації виробництва. Дослідження даної тематики пов'язані з іменами провідних вчених аграрної науки, а саме: В. Я. Амбросова, В. Г. Андрійчука, І. Ф. Баланюка, С. І. Дем'яненка, В. К. Збарського, В. М. Зубця, М. М. Ільчука, М. М. Корінька, І. І. Лукінова, А. В. Македонського, В. І. Мацибори, В. Я. Месель-Веселяка, П. Т. Саблука та ін. Відзначаючи цінність результатів досліджень науковців варто відмітити, що значна частина питань, пов'язаних з дослідженням сучасних умов

* Науковий керівник – к.е.н., професор Микитюк В.М.

© Микитюк В.М., Данкевич В.Є., 2012

функціонування скотарських господарств та розробки ефективних організаційних моделей їх розвитку залишається не розкритою.

Мета статті. Дослідити форми організації виробництва у скотарських господарствах Житомирської області та запропонувати економіко-математичні моделі оптимізації виробничої структури товаровиробників.

Результати досліджень. Організація виробництва у скотарських підприємствах – це, певним чином, упорядкована й скоординована в часі та просторі система взаємодії провідних елементів виробничого процесу: працівників, знарядь і предметів праці. Розрізняють локальні та суспільні форми організації виробництва. Перші було покликано до життя одиничним поділом праці і включають: поділ та інтеграцію виробничих процесів усередині підприємства; кооперування окремих підрозділів; раціональне поєднання всіх елементів процесу виробництва. Суспільні форми організації виробництва виникають і розвиваються внаслідок загального та часткового поділу праці [10]. До форм суспільної організації виробництва у сучасних скотарських господарствах належать концентрація, спеціалізація, кооперація, комбінування і диверсифікація (рис. 1).

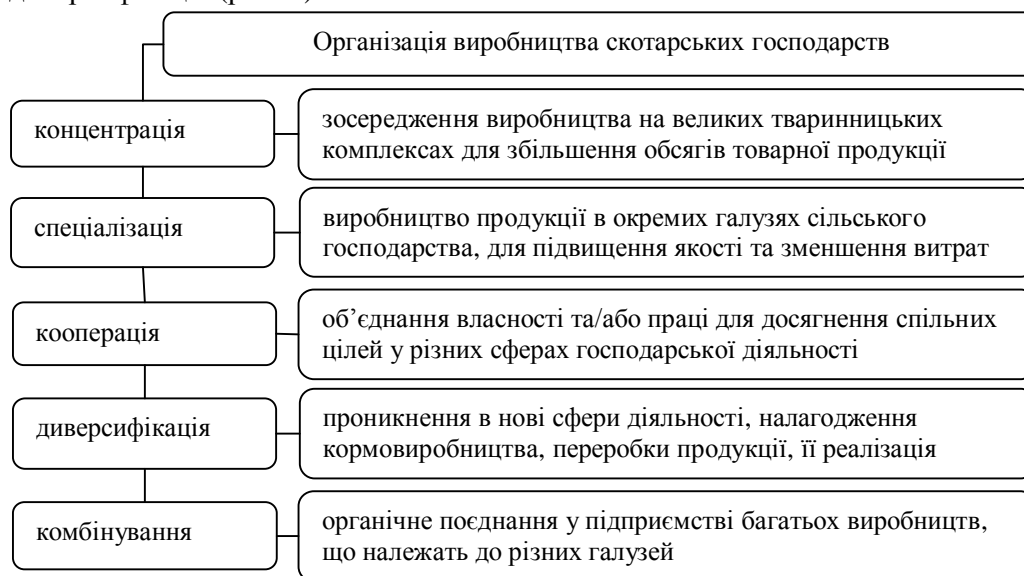

Рис. 1. Форми організації виробництва у скотарських господарствах

Джерело: власні дослідження.

Вибір форми організації виробництва має суттєве значення у галузі скотарства, особливо наразі, коли спостерігаються трансформації виробничої структури підприємств. Адже, із зниженням ефективності виробництва тваринницької продукції, різко скорочується поголів'я худоби, що, в свою чергу, призводить до послаблення продовольчої безпеки країни. Для відновлення втраченого рівня виробництва, навіть за умови надання державної підтримки,

потрібні десятки років. Важливим є збереження нинішнього потенціалу та створення сприятливих умов для відродження галузі.

При визначенні оптимальних форм організації виробництва для кожного регіону необхідно враховувати наявність умов для господарської діяльності та спеціалізацію території. Щодо розвитку галузі скотарства у Житомирській області, необхідно виділити два напрями: на Поліссі, за сприятливих природно-кліматичних умов, наявності пасовищ та низькій щільності населення – м'ясне скотарство; у лісостепу – молочне скотарство [8]. Дане врахування суттєво впливає на собівартість продукції та її конкурентоспроможність.

Слід зазначити, що господарств м'ясного напрямку скотарства у Житомирській області ще мало, хоча, як свідчить світова практика, такий напрям спеціалізації високоефективний та перспективний. Прикладами вдалого розвитку м'ясного скотарства у Поліській зоні можна назвати СТОВ “Тетірське” Червоноармійського району, ПОСП “Зірка” Ємільчинського району, ТОВ “Осички” Радомишльського району Житомирської області, які здійснюють виробництво високоякісної яловичини та налагодили канали її реалізації.

У рослинництві господарства спеціалізуються на вирощуванні зернових і зернофуражних культур та кормовиробництві. Кормова група за 2008–2010 роки займала близько 30%. У структурі посіву кормових культур за цей період однорічні трави становили 48%, багаторічні трави – 32% та кукурудза на зелений корм і силос – 20%. Створення міцної і стабільної кормової бази (в середньому, тут одержують 38–40 ц к.о. з 1 га сіяних кормових культур) стало одним із основних і вирішальних чинників досягнення господарствами позитивних показників у розвитку галузі м'ясного скотарства.

Більш поширеним у досліджуваному регіоні є молочне скотарство. У господарствах молочного напрямку товарне молоко становить 50–75% вартості всієї продукції тваринництва. Молочне скотарство найбільш розвинуте в господарствах Лісостепу. Прикладом спеціалізованих господарств з виробництва молока є ПАФ “Єрчики”, ПСП “Сокільча” Попільнянського району Житомирської області. Частка корів у стаді ВРХ в даних підприємствах становить понад 40–50%. Господарства виробляють не тільки молочні продукти, а й значні обсяги яловичини. Слід зазначити, що зростання виробництва молочної продукції, скорочення затрат праці і зниження собівартості найбільш успішно вирішується в умовах спеціалізації і концентрації. На спеціалізованих молочних комплексах усі зусилля і матеріальні ресурси зосереджуються на виробництві основного виду продукції. Витрати на догляд за однією твариною скорочуються, що сприяє зниженню собівартості і підвищенню рентабельності.

Окремі скотарські господарства Житомирської області, пристосовуючись до умов ринкового середовища, почали диверсифікацію виробництва. Провідне місце серед них займають ПСП “Саверці”, ПСП ім. Цюрупи, які здійснюють виробництво м'яса й молока, його переробку та реалізацію через власну збутову мережу. На підприємствах створили власну кормову базу, де використовують відходи переробки – жом та патоку для годівлі тварин. ПАФ “Єрчики” здійснює розведення й реалізацію племінної худоби, заключні контракти з

молокозаводами і супермаркетами на поставку молока та м'яса. Диверсифікація є перехідним етапом підприємства, коли воно починає працювати над урізноманітненням власного виробництва, розширенням асортименту продукції, наданням послуг, збільшуючи свою ефективність і знижуючи ймовірність ризикованості отримання збитку.

Практика показує, що ефективнішим є ведення скотарства на порівняно великих спеціалізованих фермах. Великі сільськогосподарські ферми здатні впроваджувати і використовувати ефективні технології утримання та догляду за ВРХ, гарантувати дотримання санітарних і ветеринарних норм, вести виробництво безпечної продукції [3]. За рахунок ефекту масштабу вдається досягати конкурентних переваг. На даних підприємствах є можливості для налагодження ефективного кормовиробництва, запровадження м'ясопереробки, створення власної мережі реалізації, уникнення посередницьких послуг та використання державної підтримки галузі скотарства. Проте, розмір їх має відповідати організаційній структурі господарства, нормативам стандартного обладнання для виконання виробничих процесів при їх комплексній механізації.

Однак, враховуючи, що більшість продукції тваринництва виробляється в населення та фермерських господарствах, важливим є розробка заходів щодо адаптації виробничих потужностей даних товаровиробників до умов ринку, адже вони є стабілізуючою формою господарювання, що стримує спад виробництва продукції та забезпечує розвиток сільської місцевості.

Для розвитку скотарства у фермерських і приватних господарствах необхідно здійснити ряд заходів: державну підтримку технологічного оснащення малих ферм; створення служб, які б надавали сервісні і дорадчі послуги з питань ефективного виробництва та збуту; організацію структури постачання товаровиробникам засобів матеріально-технічного забезпечення, кормів, обладнання та ветпрепаратів; розширення масштабів кооперації із залученням до цього процесу переробних підприємств.

Важливим для всіх категорій товаровиробників є оптимізація виробничої структури. Як показує досвід провідних країн Європи, продукція тваринництва має складати приблизно дві третини загального виробництва на сільськогосподарських підприємствах, рослинництва – тільки одну третину. В Україні ж, навпаки, виробництво продукції тваринництва ледве сягає однієї третини обсягів продукції сільського господарства, що обумовлює незадовільний рівень забезпеченості населення відповідними продуктами харчування. Не відповідає рівню розвинутих аграрних країн і частка продукції переробки в аграрному секторі. За таких умов проблема оптимізації галузевих пропорцій у скотарських господарствах стає однією з першочергових, що потребує швидкого вирішення.

Необхідним є удосконалення економіко-математичних моделей, що передбачатимуть механізм підлаштування галузі рослинництва до потреб тваринництва. Для досягнення практичної реалізації запропонованого механізму на кожному підприємстві повинен бути розроблений комплекс організаційних заходів, який передбачає визначення методів, засобів та принципів процесу

оптимізації співвідношення між галузями аграрного виробництва. Орієнтований запис математичної моделі оптимізації виробничої структури при максимізації прибутку для скотарського господарства має такий вигляд:

$$F = \sum_{j=1}^n \tilde{n}_j x_j - \sum_{j=1}^n x_j q_j \rightarrow \max$$

де c_j – ціна реалізації продукції j -го виду, грн/ц;

x_j – обсяг виробництва продукції j -го виду, ц;

q_j – витрати, для здійснення виробництва 1ц продукції j -го виду, грн/ц;

n – сукупність змінних, які виражають кількість видів продукції, що виробляється та реалізується сільськогосподарськими підприємствами.

Обмеження моделі: наявні земельні та трудові ресурси, потреба господарства в кормах, обмеження із використання виробничих приміщень, сівозмін та матеріальних ресурсів.

$$\sum_{i=1}^n a_{ji} x_i \begin{cases} \leq \\ \geq \\ = \end{cases} b_i$$

a_{ji} – використання ресурсу i -го виду для виробництва продукції j -го виду;

b_i – наявний обсяг i -го ресурсу.

Результати моделювання, на матеріалах спеціалізованого скотарського господарства ПСП “Саверці” Попільнянського району Житомирської області, дали змогу оцінити перспективи подальшої діяльності та резерви розширення виробництва, збалансувати виробничу структуру, спрямувати її до сучасних умов господарювання. У результаті дослідження нами встановлено, що основними напрямками трансформації підприємства в галузі тваринництва є збільшення поголів’я корів на 140 голів, відповідно, оптимізації до цих змін кормового клину. Ефективним є запровадження семипільної сівозміни із злаково-бобовими сумішками, проміжними хрестоцвітими, кукурудзою й кормовими буряками та багаторічними бобовими травами, яка забезпечує продуктивність з 1 га близько 83 ц кормових одиниць. Для дотримання чергування культур в сівозмінах доцільно зменшити посіви кукурудзи на 230 га. При нинішніх тенденціях на ринку сільськогосподарської продукції, економічно вигідно збільшити площу посіву сої на 49 га, цукрових буряків на 51 га та ячменю на 24 га, що дозволить збільшити товарну продукцію (табл. 1).

Проведене моделювання показало можливості та шляхи подальшого розвитку ПСП “Саверці” Попільнянського району. При реалізації запропонованих заходів можуть збільшитись надходження коштів від товарної продукції на 3642 тис. грн, а прибуток – на 2724 тис. грн. Зміну виробничої структури необхідно здійснювати поетапно, забезпечуючи раціональне співвідношення між рослинництвом та тваринництвом, дотримуючись агротехнічних вимог вирощування культур та створивши кормову базу для нарощування поголів’я тварин. Досягти ефективності господарської діяльності

можливо лише за рахунок модернізації виробництва, застосування сучасних підходів до організації виробничого процесу.

Таблиця 1

**Структура товарної продукції у ПСП “Саверці” Попільнянського району
Житомирської області**

Вид продукції	Фактично		За оптимальної виробничої структури		Відхилення, +,- (%)	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Рослинництво	16607	57,4	15245	46,8	-1362	91,8
кукурудза на зерно	7531	26,0	5840	17,9	-1691	77,5
пшениця	2033	7,0	2305	7,1	272	113,4
ячмінь	2229	7,7	2730	8,4	501	122,5
цукрові буряки	1918	6,6	2114	6,5	196	110,2
соя	-	-	2256	6,9	-	-
Тваринництво	9057	31,3	13631	41,8	4574	150,5
м'ясо ВРХ	2803	9,7	2021	6,2	-782	72,1
молоко	6169	21,3	7927	24,3	1758	128,5
Промислова продукція	3138	10,8	3538	10,9	400	112,7
Послуги	145	0,5	175	0,5	30	120,7
Всього	28947	100,0	32589	100,0	3642	112,6

* Джерело: власні дослідження.

Для більшості скотарських підприємств Житомирської області характерне комбіноване виробництво, з кількома галузями за певного їх поєднання. У процесі розробки економіко-математичної моделі для господарств було поставлено завдання правильно поєднувати головні, додаткові і підсобні галузі. При цьому, забезпечено найвищу ефективність виробництва, найбільш повне і правильне використання ґрунтово-кліматичних та економічних умов господарювання, рівномірне розподілення протягом року робочої сили, використання відходів і побічної продукції одних галузей іншими, прискорення обороту коштів у господарстві та ін. Результатом стала, на нашу думку, збалансована виробнича структура, яка відповідає конкретним умовам господарювання. Розроблені економіко-математичні моделі можуть бути використані для інших скотарських господарств досліджуваного регіону.

Висновки. Ефективнішим є ведення скотарства на великих спеціалізованих фермах, де є можливість впроваджувати і використовувати сучасні технології утримання та догляду за тваринами, гарантувати дотримання ветеринарних норм, вести виробництво конкурентоспроможної продукції. Однак, враховуючи, що більшість продукції тваринництва виробляється в населення та фермерських господарствах, важливим є адаптація виробничих

потужностей даних товаровиробників до умов ринку за рахунок державної підтримки та кооперації.

Для оптимізації виробничої структури скотарських господарств необхідний балансовий взаємозв'язок всередині сільськогосподарського підприємства між його ресурсами й запланованими обсягами виробництва продукції, рослинництвом та тваринництвом, основними і допоміжними галузями. Економіко-математичне моделювання показало можливості та шляхи подальшого розвитку скотарського підприємства. В результаті запропонованих змін для ПСП "Саверці" є змога збільшити надходження коштів від товарної продукції на 3642 тис. грн, а прибуток, на 2724 тис. грн. Трансформацію слід здійснювати поетапно, протягом не менше одного року, дотримуючись науково обґрунтованих норм ведення господарської діяльності.

Література

1. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В. Г. Андрійчук, М. В. Зубець, В. В. Юрчишин. – К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.
2. Баланюк І. Ф. Тенденції структурних змін виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами / І. Ф. Баланюк, О.І. Жук, Д.І. Шеленко // Інноваційна економіка – Тернопіль: ІАВ.– 2012. – №6. – С. 57–60
3. Ільчук М. М. Тенденції розвитку тваринництва та його ефективність в Україні / М. М. Ільчук // Наук. вісн. НАУ. – 2004. – Вип. 72. – С. 300–306.
4. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 роках та на період до 2015 року / М. М. Дейсан [та ін.]. – Житомир: Рута, 2009. – 304 с.
5. Люльченко М. Напрями прискореного розвитку м'ясного скотарства на Житомирщині / М. Люльченко, С. Спека, М. Дородько // Тваринництво України. – 2004. – № 12. – С.16–18.
6. Месель-Веселяк В.Я. Напрями розвитку галузей тваринництва та їх державна підтримка/ В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 3–8.
7. Молдаван Л. В. Форми господарювання в аграрному секторі країни в умовах глобалізації / Л. В. Молдаван // Економіка АПК. – 2010. – №1. – С. 13–17.
8. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В. М. Зубець (голова) [та ін.]. – К.: Аграрна наука, 2010. – 944 с.
9. Онищенко О. М. Оптимізація галузевої структури сільськогосподарських підприємств / О. М. Онищенко. – К.: Урожай, 1972. – 216 с.
10. Політична економія: Навчальний посібник / О. Є. Степура, О. С. Єремєєв, Т. Ю. Пономарьова, М. О. Степура; За заг. ред. О. С. Степури; Ін-т підприємництва та сучасних технологій. - К.: Кондор, 2006. - 405 с.

Summary

Mykytyuk V.M., Dankevych V.Y.
Zhytomyr National Agro-Ecological University

FORMS OF ORGANIZATION OF PRODUCTION IN CATTLE BREEDING FARMS

The present forms of organization of production in cattle breeding farms have been studied and analyzed. The perspectives of development of livestock industry of Zhytomyr region have been investigated. The economic-and-mathematical models for optimization of industrial structure of cattle breeding enterprises have been introduced.

Key words: *cattle breeding enterprises, forms of organization of production, industrial structure, specialization, concentration, cooperation, diversification, mathematical modelling*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.